

Συνέδρια της Ελληνικής Επιστημονικής Ένωσης Τεχνολογιών Πληροφορίας & Επικοινωνιών στην Εκπαίδευση

Τόμ. 1 (2010)

7ο Πανελλήνιο Συνέδριο ΕΤΠΕ «Οι ΤΠΕ στην Εκπαίδευση»

Ιστοχώροι κοινωνικής δικτύωσης: Απόψεις εφήβων για ζητήματα ασφάλειας και ενημέρωσης

*Θαρρενός Μπράτιτσης, Ιωάννα Καρασπύρου,
Αργύρης Κυρίδης*

Βιβλιογραφική αναφορά:

Μπράτιτσης Θ., Καρασπύρου Ι., & Κυρίδης Α. (2023). Ιστοχώροι κοινωνικής δικτύωσης: Απόψεις εφήβων για ζητήματα ασφάλειας και ενημέρωσης. *Συνέδρια της Ελληνικής Επιστημονικής Ένωσης Τεχνολογιών Πληροφορίας & Επικοινωνιών στην Εκπαίδευση*, 1, 803–810. ανακτήθηκε από <https://e proceedings.epublishing.ekt.gr/index.php/cetpe/article/view/5074>

Ιστοχώροι κοινωνικής δικτύωσης: Απόψεις εφήβων για ζητήματα ασφάλειας και ενημέρωσης

Θαρρενός Μπράτιτσης, Ιωάννα Καρασπύρου, Αργύρης Κυρίδης
bratitsis@uowm.gr, gianula@windowsslive.com, akiridis@uowm.gr
Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας

Περίληψη

Είναι γεγονός ότι η χρήση των ιστοχώρων κοινωνικής δικτύωσης είναι ιδιαίτερος διαδεδομένη στους έφηβους και συνδεδεμένη με αρκετές δυσάρεστες ειδήσεις. Η παρούσα εργασία μελετά τους κινδύνους, που διατρέχουν οι έφηβοι, εστιάζοντας στην υπηρεσία Facebook. Διερευνάται η ενημέρωση των νέων σήμερα, για τους κινδύνους μέσα από τους ιστοχώρους κοινωνικής δικτύωσης, μέσω ενός ερωτηματολογίου που διανεμήθηκε σε μαθητές λυκείου. Η έρευνα δείχνει ότι το Facebook αποτελεί σημαντικό μέρος της καθημερινότητάς τους. Κυρίως δημοσιεύουν φωτογραφίες, σχολιάζουν προφίλ και φωτογραφίες φίλων τους, συνομιλούν διαδικτυακά. Δημοσιοποιούν αβίαστα προσωπικές φωτογραφίες, αν και γνωρίζουν ότι δεν παρέχεται ασφάλεια από το Facebook. Οι μισοί μαθητές του δείγματος είναι επαρκώς ενημερωμένοι, ενώ θα ήθελαν το σχολείο και οι γονείς τους να είναι οι κύριοι φορείς σχετικής ενημέρωσης. Αναδεικνύεται λοιπόν η ανάγκη περαιτέρω έρευνας, αναφορικά με την ενημέρωση γονέων και εκπαιδευτικών για τις υπηρεσίες κοινωνικής δικτύωσης και τους πιθανούς κινδύνους.

Λέξεις κλειδιά: κοινωνική δικτύωση, Facebook, διαδικτυακοί κίνδυνοι

Εισαγωγή

Η κοινωνική δικτύωση (social networking), αποτελεί μια νέα μορφή εκκοινωνίωσης και επικοινωνίας, εισβάλλοντας δυναμικά στη ζωή μας (ΑΠΠΣ, 2008). Αποτελεί σύνθητες φαινόμενο, κατέχοντας σημαντική θέση στις προτιμήσεις των νέων. Περικλείει όμως αρκετούς κινδύνους, τους οποίους οι νέοι είτε αψηφούν, είτε δε γνωρίζουν επαρκώς. Η συχνή και έγκυρη ενημέρωση, μπορεί να λειτουργήσει προληπτικά, σε μεγάλο βαθμό.

Η παρούσα εργασία μελετά τους κινδύνους, στους οποίους εκτίθενται οι νέοι, ενασχολούμενοι με υπηρεσίες κοινωνικής δικτύωσης, καθώς και το πόσο ενημερωμένοι είναι γι' αυτούς. Παρουσιάζεται έρευνα, στην οποία συμμετείχαν 237 μαθητές λυκείου, κύριος σκοπός της οποίας ήταν να διαπιστωθεί αν οι έφηβοι είναι ενημερωμένοι για τους κινδύνους που διατρέχουν. Η εργασία δομείται ως εξής: αρχικά αναλύεται ο όρος *κοινωνική δικτύωση* και περιγράφονται οι αντίστοιχες υπηρεσίες. Ακολούθως γίνεται αναφορά στους πιθανούς κινδύνους, με την παράθεση πραγματικών περιστατικών. Στη συνέχεια τίθεται το ζήτημα της ενημέρωσης, με αναφορά σε θεσμικούς φορείς ενημέρωσης και προτεινόμενα μέτρα πρόληψης. Έπειτα, παρουσιάζεται η ερευνητική μεθοδολογία που ακολουθήθηκε και τα καταγεγραμμένα αποτελέσματα, πριν την καταληκτική συζήτηση.

Κοινωνική δικτύωση

Η κοινωνική δικτύωση διαμορφώνει σχέσεις μεταξύ των χρηστών του διαδικτύου, οι οποίοι προβάλλονται σε αυτό μέσω του ηλεκτρονικού υπολογιστή. Ο κάθε χρήστης, με την εγγραφή του σε έναν ιστοχώρο κοινωνικής δικτύωσης, δημιουργεί την προσωπική του

σελίδα, όπου μπορεί να αναρτήσει πληροφορίες για τον εαυτό του (ονοματεπώνυμο, τηλέφωνο επικοινωνίας, οικογενειακή κατάσταση, φωτογραφίες, βίντεο). Παράλληλα, αποκτά πρόσβαση σε υπηρεσίες, όπως διαδικτυακή συνομιλία (chat), συμμετοχή σε διαγωνισμούς (quiz) και παιχνίδια, δυνατότητα ανταλλαγής σχολίων για τις προσωπικές του σκέψεις και δραστηριότητες. Στόχος της κοινωνικής δικτύωσης είναι η δημιουργία μιας διαδικτυακής, παγκόσμιας κοινότητας ατόμων με σκοπό την επικοινωνία και τη μεταξύ τους αλληλεπίδραση, συνιστώντας μια νέα μορφή εκκοινωνίωσης (ΑΠΠΔ, 2008).

Το Facebook, με περισσότερους από 350 εκατομμύρια χρήστες αποτελεί το δημοφιλέστερο ιστοχώρο κοινωνικής δικτύωσης. Επιτρέπει τη δημιουργία ηλεκτρονικού προφίλ με σκοπό τη γνωριμία και αλληλεπίδραση με άλλους χρήστες του διαδικτύου, κάνοντας ψηφιακές συζητήσεις, ανταλλάσσοντας απόψεις, προτιμήσεις, ενδιαφέροντα κλπ. (Παπαντωνίου, 2010). Προσφέρεται επικοινωνία μέσω μηνυμάτων και online συνομιλίας, συμμετοχή σε παιχνίδια, κοινότητες (groups) και κουίζ. Αρκετά διαδεδομένο είναι το Myspace, χαρακτηριστικό γνώρισμα του οποίου, είναι η δυνατότητα ανάρτησης μουσικών προφίλ. Επιπλέον παρέχει δωρεάν υπηρεσίες, όπως τα moods (αποτύπωση της διάθεσης με εικονίδια), δημιουργίας ιστολογίου, διαμοιρασμού πολυμεσικών αρχείων, και τα blurbs (προσωπικά κείμενα αυτοπαρουσίασης με τη χρήση πολυμέσων). Ανάλογες υπηρεσίες παρέχει και το Hi5. Τέλος, το Twitter είναι μια εναλλακτική πρόταση που υποστηρίζει την επικοινωνία των χρηστών με όσους επιθυμούν, μέσω σύντομων μηνυμάτων έως και 140 χαρακτήρων (tweets). Έτσι μπορεί κανείς να παρουσιάσει την ημερήσια δραστηριότητά του, με τη μορφή δυναμικά αναπτυσσόμενου ημερολογίου.

Κίνδυνοι

Ο έντονος ενθουσιασμός των νέων για τους ιστοχώρους κοινωνικής δικτύωσης και των υπηρεσιών τους, υπερκεράζει το θέμα της προσωπικής τους ασφάλειας, αφήνοντάς το να περάσει σε δεύτερη μοίρα (ΑΠΠΣ, 2008). Έτσι, δεν είναι λίγες οι περιπτώσεις, στις οποίες οι έφηβοι εκθέτουν άφοβα τα προσωπικά τους στοιχεία (ονοματεπώνυμο, τηλέφωνο επικοινωνίας, τόπο διαμονής, κ.α.). Όμως, δε γνωρίζουν ή δεν έχουν αναλογιστεί τους κινδύνους που ενέχουν τέτοιες ενέργειες. Δεδομένου όμως ότι η διείσδυση του διαδικτύου στον Ελληνικό πληθυσμό είναι ακόμα μικρή, είναι αναμενόμενο ότι και οι γνώσεις των χρηστών γύρω από το θέμα είναι περιορισμένες (Σφακιανάκης, 2009).

Η επικινδυνότητα είναι αποδεδειγμένη. Άλλωστε, είναι πολλά εγκλήματα που απασχολούν το *Τμήμα Δίωξης Ηλεκτρονικού Εγκλήματος* (ΤΔΗΕ). Ως *Ηλεκτρονικό Έγκλημα* ορίζεται κάθε αξιόποινη πράξη, στην οποία ο ηλεκτρονικός υπολογιστής αποτελεί κύριο μέσο τέλεσης. (Σφακιανάκης, 2007). Τα συνηθέστερα είναι η απάτη, η παραβίαση προσωπικών δεδομένων, η παραβίαση απορρήτου ή πνευματικής ιδιοκτησίας, εγκλήματα κατά τιμής και αξιοπρέπειας και η διακίνηση υλικού παιδικής πορνογραφίας (Παπαντωνίου, 2007).

Μετά από άμεση επικοινωνία, (τρίωρη ημιδομημένη συνέντευξη) με προϊστάμενο του ΤΔΗΕ Θεσσαλονίκης, διαπιστώθηκε ότι έχουν καταγραφεί για την περιοχή ευθύνης του, για το έτος 2009, συνολικά 25 καταγγελίες από εφήβους που αφορούν: α) δημιουργία ψευδών και προσβλητικών προφίλ χρηστών από τρίτους, εν αγνοία τους, β) τη δημοσίευση προσβλητικών σχολίων, σεξουαλικού περιεχομένου, γ) απειλητικά μηνύματα, και δ) τη δήλωση πρόθεσης αυτοκτονίας. Παράλληλα, στη βιβλιογραφία καταγράφονται 20 επιπλέον περιστατικά όπου εμπλέκονται έφηβοι και αφορούν: α) σεξουαλική παρενόχληση, β) καταχώρηση υβριστικών σχολίων σε προφίλ χρηστών, γ) ερωτικούς και οικονομικούς εκβιασμούς, δ) διασυρμό ατόμων με δημοσιοποίηση προσωπικών τους ερωτικών στιγμών, ε) τη δημιουργία ψεύτικων προφίλ με σκοπό τη μείωση της προσωπικότητας των θυμάτων, στ)

κλοπές προσωπικών δεδομένων (φωτογραφίες, βίντεο) από τις προσωπικές σελίδες των καταγγελλόντων, και ζ) απειλές για την προσωπική ακεραιότητα των καταγγελλόντων. Αξιοσημείωτη είναι η καταγραφή περίπτωσης αποβολής μαθητών από το σχολείο τους, λόγω της ανάρτησης υβριστικών σχολίων στο προφίλ τους για ορισμένους από τους καθηγητές τους.

Σύμφωνα με το ΤΔΗΕ, τα περισσότερα αδικήματα που λαμβάνουν χώρα (εκτός των περιπτώσεων παιδικής πορνογραφίας, εμπορίου όπλων και μαστροπείας, που χαρακτηρίζονται ως κακούργηματα), αποτελούν πλημμελήματα και πταίσματα. Στις περισσότερες περιπτώσεις, αν ο θύτης είναι άγνωστος, δεν εξιχνιάζονται. Πράγματι, «στην πλειοψηφία των περιπτώσεων είναι αδύνατον να βρεθεί ο θύτης και να δοθεί ηθική δικαίωση στα θύματα», σύμφωνα με τον Τμηματάρχη του ΤΔΗΕ Θεσσαλονίκης. Επιπλέον, υποστηρίζει ότι οι έφηβοι λόγω της παρορμητικότητάς τους, είναι πιο επιρρεπείς σε παρόμοια περιστατικά.

Η ενημέρωση αποτελεί σημαντικό όπλο στην πρόληψη και καταπολέμηση των ηλεκτρονικών εγκλημάτων. Υπάρχουν αρκετοί θεσμικοί φορείς που παρέχουν πληροφορίες και ενημέρωση μέσα από τη διοργάνωση συνεδρίων, ημεριδών ή την αρθρογραφία σε περιοδικά και εφημερίδες, απευθυνόμενοι στους χρήστες των ιστοχώρων κοινωνικής δικτύωσης. Τέτοιοι είναι το ΤΔΗΕ, ο Ευρωπαϊκός οργανισμός ENISA, η Αρχή Προστασίας Προσωπικών Δεδομένων, οι ανοιχτές γραμμές επικοινωνίας Saferline (σε συνεργασία με την αστυνομία) και η μη κυβερνητική οργάνωση Ν.Ε.Ο.Ι (Νέοι Ευρωπαίοι Οργανωμένοι Ικανοί). Σύμφωνα με το ΤΔΗΕ, η συμμετοχή και το ενδιαφέρον των εφήβων στις τακτικές ενημερώσεις δεν είναι ικανοποιητική, ενώ τα δυσάρεστα περιστατικά αυξάνονται συνεχώς.

Οι έφηβοι θα πρέπει να γνωρίζουν πως δεν υπάρχει ασφάλεια στους ιστοχώρους κοινωνικής δικτύωσης (ΑΠΠΔ, 2008). Στους όρους χρήσης υπηρεσιών, όπως το Facebook, αναγράφεται ξεκάθαρα, πως για οποιαδήποτε καταστρατήγηση των ρυθμίσεων ασφαλείας και κλοπής προσωπικών δεδομένων, ο πάροχος της υπηρεσίας δε φέρει καμία απολύτως ευθύνη. Επίσης, σε περίπτωση διαγραφής ενός λογαριασμού, οι δημοσιευμένες, προσωπικές του πληροφορίες (φωτογραφίες, σχόλια, βίντεο, κ.α.) παραμένουν αποθηκευμένες στους διακομιστές της υπηρεσίας. Χωρίς να έχουν καταγραφεί ανάλογα περιστατικά, κανείς δε διασφαλίζει το απόρρητο αυτών των πληροφοριών και δεν εξασφαλίζει τη μη χρησιμοποίησή τους για άλλους, συνήθως κερδοσκοπικούς λόγους (π.χ. πώληση για τη δημιουργία πελατειακής βάσης, για διαφημιστικούς λόγους). Οι όροι χρήσης μπορούν να αλλάξουν οποτεδήποτε και χωρίς προειδοποίηση. Αυτό με τη σειρά του βρίσκει σύμφωνους τους χρήστες, οι οποίοι αποδέχονται αυτομάτως τους όρους χρήσης, κατά την εγγραφή τους στο Facebook, συνήθως χωρίς καν να τους διαβάζουν (Ευθυμίου, 2007). Βέβαια, είναι πλέον διαθέσιμα εργαλεία οριστικής διαγραφής των δεδομένων, μετά την κατάργηση ενός λογαριασμού πρόσβασης, αν και δεν είναι ιδιαίτερος διαδεδομένα, στο ευρύ κοινό.

Μεθοδολογία έρευνας

Είναι γεγονός η έντονη ενασχόληση των εφήβων με τους ιστοχώρους κοινωνικής δικτύωσης, ιδιαίτερα με το Facebook. Παράλληλα, όπως διαπιστώνεται από την ειδησιογραφία, τα ηλεκτρονικά εγκλήματα που αφορούν στη χρήση του Facebook αυξάνονται διαρκώς. Η παρούσα εργασία αποσκοπεί στη διερεύνηση των κινδύνων που σχετίζονται με τους ιστοχώρους κοινωνικής δικτύωσης και μελετά το θέμα της ενημέρωσης των εφήβων, γι αυτούς. Για το σκοπό αυτό, διεξήχθη έρευνα με τη διακίνηση ερωτηματολογίου σε 237 μαθητές. Συνολικά συμμετείχαν 116 αγόρια και 121 κορίτσια, από 4 λύκεια (3 στη Θεσσαλονίκη και 1 στη Πτολεμαΐδα).

Οι ερωτήσεις κατανέμονται σε τέσσερεις βασικούς άξονες, που αφορούν: α) στοιχεία χρήσης του διαδικτύου και ειδικότερα των υπηρεσιών κοινωνικής δικτύωσης, β) τη μελέτη

της συμπεριφοράς των εφήβων μέσα στους εικονικούς χώρους, γ) τη διερεύνηση του βαθμού ενημέρωσης των εφήβων για τους πιθανούς κινδύνους και την ασφάλεια κατά τη χρήση των υπηρεσιών αυτών, και δ) την καταγραφή των μεθόδων ενημέρωσης που επιθυμούν οι έφηβοι για τέτοια ζητήματα. Ειδικότερα, στην παρούσα εργασία μελετώνται τα ακόλουθα:

- *Ποιοτικά χαρακτηριστικά χρήσης του Facebook*: «Γιατί και πόσο συχνά το χρησιμοποιούν;», «Ποιες επιμέρους υπηρεσίες προτιμούν;», «Πώς συσχετίζεται η χρήση του Facebook με την κοινωνική συμπεριφορά τους;».
- *Κίνδυνοι και συμπεριφορά*. «Ποιες είναι οι ενέργειες των εφήβων που μπορούν να τους εκθέσουν στους καταγεγραμμένους κινδύνους;», «Έχουν επίγνωση των κινδύνων;», «Έχουν αντιμετωπίσει δυσάρεστες καταστάσεις κατά την ενασχόλησή τους με το Facebook;», «Πώς τις αντιμετώπισαν;», «Πόσο ανάλογη είναι η (κοινωνική) συμπεριφορά τους στο Facebook με αυτή στην πραγματική ζωή;» .
- *Ενημέρωση - Πρόληψη*: «Έχουν λάβει ενημέρωση από κάποιο φορέα ή άτομο;», «Θέλουν να ενημερωθούν;», «Μέσω ποιας διόδου;».

Τηρήθηκε πλήρης εχεμύθεια και ανωνυμία, ενώ καταγράφηκαν δημογραφικά και οικογενειακά στοιχεία (π.χ. είδος εργασίας και ετήσιο εισόδημα γονέων). Για τη στατιστική επεξεργασία των δεδομένων της έρευνας, χρησιμοποιήθηκε το λογισμικό SPSS.

Ερευνητικά αποτελέσματα

Στον πρώτο άξονα που διερευνά η παρούσα εργασία, τα *ποιοτικά χαρακτηριστικά χρήσης*, η πρώτη επισήμανση είναι ότι το 96% των μαθητών να κάνει χρήση του διαδικτύου, έχοντας ξεκινήσει, οι περισσότεροι, από την ηλικία των 14 ετών. Επιπλέον, προκύπτει ότι όσο μεγαλώνουν παιδιά τόσο αυξάνεται και η συχνότητα σύνδεσής τους. Εξίσου διαδεδομένη είναι η χρήση ιστοχώρων κοινωνικής δικτύωσης, με το 75% των μαθητών του δείγματος που απαντά θετικά στο αντίστοιχο ερώτημα. Σχεδόν όλοι (96% όσων χρησιμοποιούν τέτοιες υπηρεσίες) προτιμούν το Facebook. Αυτό ενισχύει το σχεδιασμό της έρευνας, με το Facebook να είναι το κεντρικό θέμα διερεύνησης. Δεν είναι ασήμαντο όμως και το ποσοστό των εφήβων που δε χρησιμοποιούν υπηρεσίες κοινωνικής δικτύωσης (25%), δηλώνοντας ότι δεν τους ενδιαφέρει ή ότι θεωρούν πως πρόκειται για χάσιμο χρόνου. Η συντριπτική πλειοψηφία αυτών προέρχεται από οικογένειες μέσου και υψηλού βιοτικού επιπέδου.

Περίπου 4 στα 10 παιδιά συνδέονται σχεδόν καθημερινά στο Facebook, κυρίως μέσω της σύνδεσης που υπάρχει στο σπίτι τους (68%) ή από ένα internet café (45%). Επιπλέον, συνδέονται από τα σπίτια φίλων τους, το σχολείο τους, ή ακόμα και το κινητό τους τηλέφωνο. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι περίπου οι μισοί μαθητές (52%) παραδέχονται ότι έχουν αμελήσει σχολικές υποχρεώσεις, για να αφιερώσουν περισσότερο χρόνο στην ενασχόληση με το Facebook. Επιπλέον, περίπου 1 στους 4 (26%) παραδέχεται ότι έχει αμελήσει και την προσωπική του ζωή για τον ίδιο λόγο, προτιμώντας τη διαδικτυακή παρέα από τους πραγματικούς του φίλους.

Στον Πίνακα 1 παρουσιάζονται οι λόγοι για τους οποίους τα παιδιά χρησιμοποιούν το Facebook. Κυρίως προτιμούν να συνομιλούν με υφιστάμενους, αλλά και να δημιουργούν νέους φίλους. Φαίνεται λοιπόν, ότι οι νέοι προτιμούν περισσότερο το εικονικό περιβάλλον για να «χτίσουν» ευκολότερα γέφυρες επικοινωνίας με τους συνομηλίκους τους, αντί της προσωπικής, άμεσης επαφής. Από τις υπηρεσίες που προσφέρει το Facebook, κυρίαρχη θέση στις προτιμήσεις των νέων έχει η δημοσίευση φωτογραφιών (προσωπικών ή μαζί με φίλους), με ποσοστό 65%. Αξιο αναφοράς είναι το ποσοστό των εφήβων (18%) που παραδέχεται ότι θέλει να προκαλεί, δημοσιεύοντας τολμηρές φωτογραφίες (π.χ. με μαγιώ), αναδεικνύοντας έτσι την εξωτερική του εμφάνιση. Εξίσου σημαντική υπηρεσία φαίνεται να είναι για τους

νέους η δυνατότητα σχολιασμού φωτογραφιών, τόσο δικών τους όσο και φίλων τους, με το 62% αυτών να την αξιοποιούν. Τέλος, υψηλή θέση (60%) κατέχει η δημιουργία νέων φίλων και η διαδικτυακή ομιλία (chat).

Πίνακας 1. Λόγοι χρήσης ιστοχώρων κοινωνικής δικτύωσης

Λόγοι που χρησιμοποιούν το facebook	Συχνότητα	Ποσοστό %
Είναι μόδα	44	18.6
Για τα παιχνίδια	46	19.4
Για να κάνω νέους φίλους	101	42.6
Τρόπος ζωής - απαραίτητο	21	8.9
Σύναψη ερωτικής σχέσης	17	7.2
Επικοινωνία με υφιστάμενους φίλους	137	57.8
Βοηθά στην εξωστρέφεια	39	16.5

Είναι λοιπόν εμφανές, ότι το Facebook χρησιμοποιείται για την αλληλεπίδραση με υφιστάμενους φίλους, αλλά και ως εργαλείο ανεύρεσης νέων. Μελετώντας την κοινωνική συμπεριφορά των μαθητών, παρατηρήθηκε ότι έχουν κατά μέσο όρο 500 - 600 διαδικτυακούς φίλους. Τα κριτήρια για την επιλογή αυτών είναι κυρίως: α) η ύπαρξη κοινών φίλων (61%), β) η εξωτερική εμφάνιση (40%), και γ) το φύλο (21%). Όταν έχουν ένα νέο αίτημα φιλίας, οι μαθητές εξετάζουν αν ο αιτών είναι ήδη χαρακτηρισμένος ως «φίλος» από τους υφιστάμενους φίλους τους, για να τον αποδεχτούν. Συνήθως αυτό είναι αρκετό, ενώ σημαντικά κριτήρια είναι η εξωτερική εμφάνιση και το φύλο του αιτούντος, κυρίως για τα αγόρια. Ένα στα τρία αγόρια επιλέγει τους διαδικτυακούς του φίλους με βάση το φύλο, ενώ το 50% αυτών στηρίζεται κυρίως στην εξωτερική εμφάνιση. Αυτό πιθανόν να οφείλεται στην αφαιρετική ιδιότητα του διαδικτύου που εξαφανίζει τις πληροφορίες μη λεκτικής επικοινωνίας, οι οποίες παίζουν σημαντικό ρόλο στην κατά πρόσωπο επικοινωνία. Έτσι, απλοποιείται η προσέγγιση, κυρίως με παιδιά του αντίθετου φύλου. Αντιπαραβάλλοντας τα στοιχεία αυτά με τα δεδομένα της πραγματικής ζωής των νέων, διαπιστώνεται ότι εκεί κατά μέσο όρο έχουν 50 φίλους. Επιπλέον, τα κριτήρια επιλογής φίλων στην πραγματική ζωή διαφέρουν. Τα παιδιά βασίζονται κυρίως στην ύπαρξη κοινών ενδιαφερόντων (58%) και την εκτίμησή τους για το χαρακτήρα του εν δυνάμει φίλου τους (57%). Στην πραγματική ζωή, μόλις το 9% των ερωτηθέντων χρησιμοποιεί το φύλο και η εξωτερική εμφάνιση σαν κριτήριο επιλογής φίλων. Και στην περίπτωση αυτή, μεγαλύτερη χρήση αυτού του κριτηρίου γίνεται από τα αγόρια (15%), έναντι των κοριτσιών (5%).

Διαφορές ανάμεσα στη διαδικτυακή και την πραγματική ζωή παρατηρούνται και κατά τη διακοπή μιας φιλικής σχέσης. Οι μισοί μαθητές δήλωσαν ότι έχουν διαγράψει κατά μέσο όρο 15 διαδικτυακούς φίλους, λόγω: α) εξύβρισης (40%), β) κάποιου είδους απειλή (34,6%), και γ) σεξουαλικής παρενόχλησης (38,4%). Μελετώντας τα δεδομένα, αποκαλύπτεται διαφοροποίηση, ανάλογα με το φύλο του ερωτούμενου. Τα αγόρια δηλώνουν ότι θα προέβαιναν σε διαγραφή διαδικτυακών φίλων κυρίως λόγω εξύβρισης, ενώ τα κορίτσια κυρίως σε περίπτωση εξαπάτησης ή αν δεν είχαν τακτική επαφή και αλληλεπίδραση. Επιπλέον, τα παιδιά με περισσότερο μορφωμένους γονείς δηλώνουν ότι θα διέγραφαν ένα διαδικτυακό φίλο τους, κυρίως για λόγους εξύβρισης. Από την άλλη, σημαντικότερος λόγος για τα παιδιά λιγότερο μορφωμένων γονέων είναι να αντιληφθούν ότι γίνεται συστηματική παρακολούθηση προσωπικών τους στοιχείων, για την ευκολότερη προσέγγισή τους. Αντίθετα, στην πραγματική ζωή, οι μισοί από τους μαθητές παραδέχονται πως συχνά έρχονται σε αντιπαράθεση με φίλους τους, λόγω διαφορετικών απόψεων και διχογνωμιών,

αλλά σχεδόν πάντα συμφιλώνονται. Αν όμως αποφάσιζαν να διακόψουν τη φιλία τους, αυτό θα γινόταν κυρίως λόγω εξαπάτησης (60%) ή εξύβρισης (28%).

Ο δεύτερος άξονας, στον οποίο στηρίχθηκε ο σχεδιασμός της παρούσας έρευνας ήταν *οι κινδύνοι που διατρέχουν οι νέοι και η ενημέρωση που έχουν για αυτούς*. Η πλειοψηφία των μαθητών (65,4%) επιλέγει να δημοσιεύσει πραγματικά προσωπικά στοιχεία στο Facebook, θεωρώντας ότι πρέπει να είναι ειλικρινείς. Παράλληλα, θεωρούν ότι με τον τρόπο αυτό διευκολύνουν τους υφιστάμενους φίλους τους να τους εντοπίσουν και να αλληλεπιδράσουν μαζί τους. Το μορφωτικό επίπεδο των γονέων, δείχνει να είναι σημαντικός παράγοντας για τον καθορισμό της στάσης των παιδιών, στο ζήτημα αυτό. Συγκεκριμένα, όσο υψηλότερο είναι το μορφωτικό επίπεδο των γονέων (ΑΕΙ, μεταπτυχιακό), τόσο αυξάνεται και η επιφυλακτικότητα των παιδιών για τη δημοσιοποίηση των προσωπικών τους στοιχείων. Στις περιπτώσεις αυτές, χρησιμοποιούν ψευδείς ή καθόλου πληροφορίες.

Παρά τις διαφορές αυτές, η πλειοψηφία των ερωτηθέντων (60%), θεωρεί ότι τελικά δεν είναι ασφαλείς στους ιστοχώρους κοινωνικής δικτύωσης. Η ανασφάλεια αυτή αποτυπώνεται σε ένα βαθμό και στη ρητή δήλωση του 45% των ερωτηθέντων ότι είναι αντίθετοι/ες με τη δημιουργία σχέσης με άτομο του αντίθετου φύλου που θα γνώριζαν μέσω του Facebook. Όμως, δεν είναι ασήμαντο το ποσοστό των παιδιών (16,5%), που παραδέχεται ότι έχει συναντηθεί προσωπικά, κατά μέσο όρο, με 15 άτομα που έχει γνωρίσει μέσα από το Facebook. Αυτό είναι σε αντιστοιχία με σχετική έρευνα που διεξήχθη το 2009 από την οργάνωση «N.E.O.I.», με τη συμμετοχή 2176 παιδιών, ηλικίας 13-18 ετών.

Διερευνώντας τους πιθανούς κινδύνους που διατρέχουν οι νέοι, διαπιστώθηκε ότι το 16% του δείγματος είχε κάποια δυσάρεστη εμπειρία κατά την ενασχόλησή του με το Facebook. Πρόκειται κυρίως για περιπτώσεις εξύβρισης και σεξουαλικής παρενόχλησης (10%), εξαπάτησης (6%), αξιοποίησης πληροφοριών για ευκολότερη προσέγγιση (2,1%) και απειλής (1,7%). Επιπλέον, φαίνεται ότι τα παιδιά οικογενειών χαμηλότερου βιοτικού επιπέδου είναι πιο επιρρεπή σε περιστατικά όπως η παραβίαση προσωπικής σελίδας - προφίλ, η κλοπή προσωπικών στοιχείων και η αξιοποίησή τους με σκοπό την άμεση προσέγγιση.

Ενθαρρυντικό είναι το γεγονός ότι περίπου 1 στα 3 παιδιά του δείγματος δήλωσε ότι διέγραψε πληροφορίες από το προσωπικό του προφίλ στο Facebook, θορυβημένο από περιστατικά που είδε μέσα από τηλεοπτικές εκπομπές ή δελτία ειδήσεων. Ερωτούμενοι αν έχουν απευθυνθεί στις αρχές για οποιαδήποτε καταγγελία αφορά τους ίδιους, όλοι οι μαθητές του δείγματος απάντησαν αρνητικά. Ένα μικρό ποσοστό όμως (5%), δήλωσε πως γνωρίζει άτομα που το έπραξαν, για λόγους όπως: σεξουαλική παρενόχληση, απειλή, κλοπή και κακόβουλη χρήση προσωπικών στοιχείων, εξύβριση και δημιουργία προφίλ εν αγνοία των ιδίων. Στην περίπτωση αυτή, είναι δύσκολο να διακρίνει κανείς αν μέρος του ποσοστού αυτού αφορά τα ίδια τα παιδιά, αλλά δισταζαν να το παραδεχτούν μέσα από το ερωτηματολόγιο (πιθανόν να αισθάνθηκαν αμηχανία).

Άλλωστε, ερωτώμενα τα παιδιά για το *που θα απευθύνονταν αν τους συνέβαινε ένα δυσάρεστο περιστατικό*, το 40% απαντά πως θα απευθύνονταν αρχικά στους φίλους τους. Το 25,3% θα απευθύνονταν στους γονείς και μόνο ένα 3,8% στις αρχές. Διακρίνεται δηλαδή ένας δισταγμός στην επαφή με τις αστυνομικές αρχές, ο οποίος μπορεί να οφείλεται σε φόβο, ντροπή ή ακόμα και αμφιβολία για την αποτελεσματικότητα μιας τέτοιας ενέργειας. Αυτό το επιβεβαιώνουν και οι αξιωματικοί του ΤΔΗΕ Θεσσαλονίκης, υποστηρίζοντας ότι οι νέοι δύσκολα καταφεύγουν στις αρχές, διότι φοβούνται ή ντρέπονται. Σημαντικός παράγοντας στην περίπτωση αυτή φαίνεται να είναι το βιοτικό επίπεδο των γονέων, αφού τα παιδιά περισσότερο εύπορων οικογενειών δήλωσαν ότι θα απευθύνονταν πρώτα στις αρχές και τους γονείς τους, σε ποσοστό 34%. Αντίθετα, το 67% των παιδιών από οικογένειες χαμηλότερου βιοτικού επιπέδου προτιμούν να απευθυνθούν πρώτα σε φίλους τους.

Γενικότερα, ο νέος καταφεύγουν ευκολότερα σε υποστηρικτικές οργανώσεις που συνεργάζονται με το ΤΔΗΕ, καταγγέλλοντας το περιστατικό που τους συνέβη, αλλά διατηρώντας παράλληλα την ανωνυμία τους. Στον Πίνακα 2 φαίνονται οι λόγοι, για τους οποίους θα κατέφευγαν οι έφηβοι στις αρχές για καταγγελία.

Πίνακας 2. Λόγοι για την υποβολή καταγγελίας στις αρχές

Λόγοι καταγγελίας	Συχνότητα	Ποσοστό %
Εξύβριση	36	15.2
Απειλή	100	42.2
Σεξουαλική παρενόχληση	98	41.4
Κακόβουλη χρήση προσωπικών στοιχείων	135	57
Κλοπή προσωπικών στοιχείων	15	6.3

Είναι κοινά αποδεκτό, ότι σε ζητήματα όπως οι κίνδυνοι από αξιόποινες ενέργειες τρίτων μέσα από υπηρεσίες κοινωνικής δικτύωσης, είναι σημαντικός ο προληπτικός ρόλος της έγκαιρης και έγκυρης ενημέρωσης. Τα μηνύματα που καταγράφονται προς την κατεύθυνση αυτή, από την παρούσα έρευνα, είναι θετικά. Μεγάλο ποσοστό των μαθητών (46%) πιστεύει ότι είναι σημαντική η ύπαρξη κατάλληλου θεσμικού φορέα για την έγκυρη και συνεχή ενημέρωσή τους για την κοινωνική δικτύωση και τα ζητήματα ασφαλείας που την αφορούν. Αυτό το ρόλο θεωρούν ότι μπορεί να έχει το σχολείο και οι γονείς τους, με ισόποσο ποσοστό (18%). Έπειτα ακολουθούν τα δελτία ειδήσεων (11%) και τέλος το διαδίκτυο και τα περιοδικά. Τα έντυπα προτιμώνται περισσότερο από 18χρονους μαθητές και λιγότερο από τους νεότερους. Σε ερώτηση για το ποιον θεωρούν περισσότερο αξιόπιστο φορέα ενημέρωσης, η σειρά παραμένει η ίδια, αλλά τα ποσοστά μεταβάλλονται ελαφρά (Πίνακας 3).

Πίνακας 3. Ποιος θεωρείται πιο αξιόπιστος φορέας ενημέρωσης από τους μαθητές

Φορέας	Συχνότητα	Ποσοστό%
Σχολείο	105	44.3
Γονείς	69	29.1
ΜΜΕ	65	27.4
Διαδίκτυο	51	21.5
Έντυπα	50	21.1
Δεν ενδιαφέρονται	31	13.1

Συζήτηση

Συμπερασματικά, η κοινωνική δικτύωση κατέχει σημαντική θέση στη ζωή των εφήβων. Αποτελεί εργαλείο αλληλεπίδρασης με υπάρχοντες αλλά γνωριμίας νέων διαδικτυακών φίλων. Η πλειοψηφία του δείγματος προτιμά την υπηρεσία του Facebook. Κυρίως ανταλλάσσουν σχόλια για φωτογραφίες (προσωπικές ή μη) και συνομιλούν με φίλους, ορισμένες φορές σε βάρος των σχολικών τους υποχρεώσεων ή της προσωπικής τους ζωής. Γίνεται αντιληπτό πως ο εικονικός τρόπος γνωριμίας και δημιουργίας φιλικών ή ερωτικών σχέσεων αντικαθιστά, σε ένα βαθμό, αυτόν της άμεσης επαφής. Τα παιδιά ασχολούνται πολύ συχνά και για πολλές ώρες με την κοινωνική δικτύωση, εκθέτοντας άφοβα τα προσωπικά τους στοιχεία.

Αξιοσημείωτη είναι η διαφοροποίηση στον τρόπο επιλογής φίλων ανάμεσα στην πραγματική και την εικονική ζωή, αλλά και το πλήθος αυτών. Το γεγονός αυτό δείχνει μια

πιο επιπόλαια προσέγγιση των εφήβων στο ζήτημα της έκθεσης των προσωπικών τους δεδομένων και στιγμών σε κοινή θέα. Επίσης, δεν περνά απαρατήρητο το 16% των παιδιών που παραδέχτηκε ότι είχε τουλάχιστον μία δυσάρεστη εμπειρία μέσα από το Facebook. Φαίνεται από τη συσχέτιση του αριθμού των παρατηρούμενων, δυσάρεστων περιστατικών με το βιωτικό-κοινωνικό επίπεδο των γονέων, ότι το τελευταίο παίζει σημαντικό ρόλο στην παροχή απαραίτητων εφοδίων προς τα παιδιά, ώστε να μην εκτίθενται σε κινδύνους. Ίσως η διαφοροποίηση να οφείλεται στην εξοικείωση των γονέων με τις εφαρμογές των ΤΠΕ.

Σημαντικό συμπέρασμα που προκύπτει είναι η θετική στάση των εφήβων για την ύπαρξη θεσμικών μηχανισμών για την έγκυρη ενημέρωσή τους. Θεωρούν ότι αυτό το ρόλο μπορεί να επιτελέσει το σχολείο και οι γονείς τους, κατά κύριο λόγο. Επιπλέον, είναι εμφανές ότι τα παιδιά δεν έχουν πλήρη επίγνωση των κινδύνων που ελλοχεύουν από την αβίαστη δημοσιοποίηση προσωπικών τους πληροφοριών.

Η παρούσα εργασία δεν έχει στόχο την ενίσχυση της κινδυνολογίας, αλλά την ανάδειξη της σημασίας της έγκαιρης και έγκυρης ενημέρωσης. Αυτή μπορεί να υλοποιηθεί μέσα από το σχολικό και το οικογενειακό περιβάλλον, αφού αυτά εμπιστεύονται οι έφηβοι. Λαμβάνοντας υπόψη το πλήθος και το είδος των περιστατικών που καταγράφονται στη βιβλιογραφία, κρίνεται απαραίτητη η ανάληψη προληπτικών δράσεων που να στοχεύουν στην ενημέρωση, αρχικά των εκπαιδευτικών και των γονέων. Αυτοί με τη σειρά τους θα μπορέσουν να ενημερώσουν τους εφήβους, να αναγνωρίσουν και προλάβουν δυσάρεστες καταστάσεις, αλλά και να βοηθήσουν τα παιδιά να τις αντιμετωπίσουν, εφόσον συμβούν.

Αναφορές

- Saferinternet (2010α). *Κοινωνική δικτύωση. Προσωπικά δεδομένα*. Ανακτήθηκε 25 Απριλίου 2010 από <http://www.saferinternet.gr/index.php?objId=Category18&childobjId=Category24&parentobjId=Page2>
- Saferinternet (2010β). *Κοινωνική δικτύωση. Αποπλάνηση ανηλίκων*. Ανακτήθηκε 25 Απριλίου 2010 από <http://www.saferinternet.gr/index.php?objId=Category18&childobjId=Category24&parentobjId=Page2>
- ΑΠΠΔ (2008). *Υπηρεσίες κοινωνικής δικτύωσης. Αρχή προστασίας προσωπικών δεδομένων*. Ανακτήθηκε 25 Απριλίου 2010 από http://www.dpa.gr/portal/page?_pageid=33,32920&_dad=portal&_schema=PORTAL
- Ευθυμίου, Α., (2009). *Η ΜΚΟ Ν.Ε.Ο.Ι. συνιστά προσοχή στη χρήση του Facebook*. Ανακτήθηκε 25 Απριλίου 2010 από http://portal.kathimerini.gr/4dcgi/w_articles_kathworld_1_03/02/2009_265999
- Κυριακίδη, Τ. (2007). *Ο αγώνας ενάντια στην κακοποίηση των παιδιών και την έκθεσή τους στο διαδίκτυο*. Ανακτήθηκε 25 Απριλίου 2010 από <http://www.ekato.org/gr/conference.html>
- Μιχοπούλου, Α., & Βασιλάκος, Ν., (2009). *Ζώντας μια εικονική πραγματικότητα. Περιοδικό Επικάρα, 2, 86-89.*
- Παπαντωνίου, Α., & Σερκετζής, Ν. (2007). *Το έγκλημα παραμένει έγκλημα ακόμα και όταν πραγματοποιείται ηλεκτρονικά*. Ανακτήθηκε 25 Απριλίου 2010 από <http://www.ekato.org/gr/conference.html>
- Παπαντωνίου, Α., (2010). *Τα μικρά γράμματα του Facebook*. Ανακτήθηκε 8 Ιουλίου 2010 από <http://mdemertzis.blogspot.com>
- Σφακιανάκης, Ε. (2007). *Παρουσίαση του τμήματος Δίωξης Ηλεκτρονικού εγκλήματος*. 9^ο Ετήσιο Συνέδριο Πληροφορικής και Τηλεπικοινωνιών, 29-30 Οκτωβρίου 2007, Αθήνα.
- Σφακιανάκης, Ε. (2008). *Δίωξη Ηλεκτρονικού Εγκλήματος του Internet από την καλύτερη υπηρεσία του κόσμου και μορφές ηλεκτρονικού εγκλήματος*. Ανακτήθηκε 8 Ιουλίου 2010 από http://www.apodimos.com/arthra/08/Mar/TO_HLEKTRONIKO_EGGLHMA_TOY_INTERNET_KAI_MORFES_TOY/index.htm
- Τζανιδής, Σ. (2010). *Σεξουαλική παρενόχληση. Ιστοσελίδες κοινωνικής δικτύωσης (Facebook)-Παρουσίαση έρευνας*. Ανακτήθηκε 25 Απριλίου 2010 από <http://www.ditiki.gr/index.php/Απόψεις/Διαδίκτυο-Νέοι.html>